

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКИЙ КОНФЛІКТ:
ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ
ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Матеріали експертної дискусії

Київ – 2008

УДК 327.5(470+571)(479.22)(063)
ББК 66.4 (4УКР)
Р 51

За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації посилання на видання обов'язкове

Відповідальний редактор: *к. політ. н. О. В. Снігур*

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Р 51 **Російсько–грузинський конфлікт: причини та наслідки для Європейської безпеки** : матеріали експертної дискусії, 14 серп. 2008 р. / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2008. – 42 с.

ISBN 966-554-099-8

14 серпня 2008 р. у Національному інституті стратегічних досліджень відбулася експертна дискусія, темою якої стало обговорення причин та наслідків російсько-грузинського конфлікту для європейської безпеки. Основним питанням, що його розглянули учасники дискусії: аналітики, експерти-політологи, соціологи, громадські діячі, – стала участь України у загальносвітових геополітичних процесах та майбутнє нашої держави як учасника й творця європейської системи безпеки.

Матеріали призначено для фахівців у сфері зовнішньої політики, глобальних стратегій, безпеки та обороноздатності, а також всіх, хто цікавиться проблемами національної безпеки.

ББК 66.4 (4УКР)

ISBN 966-554-099-8

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2008
© Майнові, 2008

ЗМІСТ

Список учасників «круглого столу».....	4
РУБАН Ю. Г.	5
КАРАСЬОВ В. Ю.	8
ГРЕЧАНІНОВ В. О.	11
ЩЕРБАК Ю. М.	13
ПАЛІЙ О. А.	15
КАРАСЬОВ В. Ю.	18
МЕДВЕДСЬ О. О.	19
ЄРМОЛАСЬ А. В.	21
НЕБОЖЕНКО В. С.	25
ДЖЕРДЖ С. Ф.	28
ГОРБАЧ В. А.	30
РУБАН Ю. Г.	33
РУБАН Ю. Г.	34
ЩЕРБАК Ю. М.	34
РУБАН Ю. Г.	34
ПАЛІЙ О. А.	36
ГОРБАЧ В. А.	36
ДЖЕРДЖ С. Ф.	37
РУБАН Ю. Г.	37
НЕБОЖЕНКО В. С.	38
ЩЕРБАК Ю. М.	39
РУБАН Ю. Г.	40

СПИСОК
учасників експертної дискусії
**«РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКИЙ КОНФЛІКТ:
ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ
ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ»**
14 серпня 2008 р.

ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я, ПО-БАТЬКОВІ	ПОСАДА
ГОРБАЧ Володимир Анатолійович	Політичний аналітик Інституту Євро-Атлантичного співробітництва
ГРЕЧАНІНОВ Вадим Олександрович	Президент Атлантичної Ради України
ДЖЕРДЖ Сергій Федорович	Голова Громадської Ліги Україна-НАТО
ЄРМОЛАЄВ Андрій Васильович	Президент Центру соціальних досліджень «Софія»
КАРАСЬОВ Вадим Юрійович	Директор Інституту глобальних стратегій
МЕДВЕДЄВ Олег Олександрович	Радник Прем'єр-міністра України
НЕБОЖЕНКО Віктор Сергійович	Керівник соціологічної служби “Український барометр”
ПАЛІЙ Олександр Андрійович	Експерт Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України
РУБАН Юрій Григорович	Директор Національного інституту стратегічних досліджень
ЩЕРБАК Юрій Миколайович	Директор Центру глобальних і регіональних досліджень при Національному університеті «Києво-Могилянська академія»

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ

Рубан Ю. Г.,

директор Національного інституту стратегічних досліджень

Протягом останнього часу в засобах масової інформації розглядається кілька причин конфлікту. Багато фактів свідчить саме про російсько–грузинський конфлікт, про що можна відверто та чесно говорити. Звичайно, можна аналізувати причини на рівні «чия гармата перша вистрілила», але мені здається, що міркувати треба глобальніше: – що зараз відбувається у сучасному світі? Що спричило це?

Очевидно, причина полягає в тому, що такий потужний міжнародний гравець, як Росія, почуває себе обділеним у сфері міжнародної політики, міжнародної безпеки, в тих результатах, яких досяг світ починаючи з 1991 р. чи, може, навіть з 1989 р. – з часів урегулювання питання про єдність Німеччини. Зараз про цей період у російських ЗМІ і на високому політичному рівні РФ говорять як про «лихие 90–ые»: Захід, користуючись тимчасовою слабкістю Росії, нав'язав їй невігідні міжнародні та безпекові умови виживання.

Так це чи не так – це окреме питання. Але зрозуміло, що починаючи з певного періоду Російська Федерація послідовно виходить з укладених міжнародних угод (це демонструється призупиненням членства в Договорі про звичайні збройні сили в Європі). Зараз Росія каже, що вона могла б повернутися до Договору за умови усунення флангових обмежень, тобто фактично ліквідації головних принципів Договору. Також, у ході саміту НАТО в Бухаресті, РФ по суті перекреслила принципи Основоположного Акту «Росія–НАТО», підписаного в 1997 р., згідно з яким Росія визнавала право будь–якої країни Європи самостійно забезпечувати свою безпеку, тобто вступати чи

не вступати до тих чи інших оборонних союзів, а НАТО натомість гарантувало, що на території нових його членів не розміщуватиметься ядерна зброя. Зараз йдеться про відмову від Договору про обмеження по ракетах середньої дальності.

І, власне кажучи, що відбулося конкретно в Грузії. Вперше після 1991 р. війська РФ вступили на територію Грузинської Республіки, суверенітет і кордони якої офіційно визнала раніше. Тобто сьогоднішні події мають абсолютно нову якість. У зв'язку з цим аналітики зазначають, що Росія, відчуваючи свою нову потужність, фактично хоче переграти ті результати, ту систему, яка склалася протягом останнього часу. Звичайно, можна з'ясувати причини цього, але мені здається, що набагато продуктивнішим і доцільнішим буде говорити про те, що процес уже запущений.

У зв'язку з цим перед Україною постає фундаментальне питання: бути суб'єктом чи об'єктом цього процесу? Бути суб'єктом означає здійснювати власну ефективну політику, спрямовану на забезпечення бодай мінімуму інтересів України в ході процесу. Інша річ – просто пасивно здатися і стати об'єктом – в такому разі Україну просто «розміняють» під час складних процесів, що відбуваються зараз у світі, а її безпекові інтереси будуть розчинені в інтересах інших держав. Адже зараз, коли увага ЗМІ прикута до Грузії, у Перській затоці, в Індійському океані відбуваються військові маневри, причому надзвичайної потужності, і ніхто не знімав з порядку денного ядерну програму Ірану... На тлі цих глобальних світових проблем інтереси тої чи іншої держави цілком ймовірно можуть стати розмінною монетою у великому комплексі домовленостей. Вихід один – активно позиціонуватися і захищати свої інтереси, стаючи творцем європейської безпеки.

Що таке буди творцем архітектури європейської безпеки? Своє бачення цього Україна вже озвучувала. Йдеться і про аспекти енергетичної безпеки, і про те, що в Бухаресті успішно обстоювалася ідея неповноти архітектури європейської безпеки без України. І якщо в Бухаресті було сказано, що Україна і Грузія стануть членами НАТО, то це певною мірою успіх саме української політики, яка змогла довести, що без України весь сектор між Балтійським і Чорним морем стає дуже вразливим.

У руслі формування нових підходів до нової архітектури європейської безпеки можна сміливо говорити про зусилля Прези-

дента України, зокрема йдеться про укази, видані саме вчора. Ці укази є очікуваними. Нарешті було задано прості запитання «Чи має право Українська держава знати, скільки іноземних солдат і матросів знаходяться на її території? Чи може Українська держава знати, куди відпливають кораблі, базовані на її території, і що вони там робитимуть? І що знаходиться на їхньому борту?» Це дуже важливо, бо якщо ми говоримо про нову архітектуру європейської безпеки, то її ключовими словами є *передбачуваність, довіра і транспарентність*.

Прозорість намірів у військовій сфері стає однією з ключових потреб у формуванні нової європейської безпеки. Вона допоможе уникнути таких «смішних» історій, як та, що кілька тижнів тому відбулася у Росії. Міністр закордонних справ Німеччини приїжджає з планом урегулювання конфлікту в Абхазії до Москви, а росіяни вже збудували залізницю, яка успішно функціонує для перекидання російських ресурсів, збройних сил і засобів. Міністрові кажуть, що запропонований ним план чудовий, і Росія готова співробітничати, але про залізницю, що використовується для бойових дій та витіснення грузинської армії, а отже, силового врегулювання питання, сказати «забули».

Без сумніву, експерти, які сидять за цим столом, можуть дати багато порад щодо зміцнення безпеки та обороноздатності України. Але мені хочеться привернути увагу до важливого політичного аспекту. На жаль, за останні кілька років сфера зовнішньої політики і безпеки у нас стала полем, на якому шукають дивіденди різні політичні сили, полем дрібної партійної боротьби. Але сфера безпеки і оборони вимагає жорсткої відповідальності, яка закріплена в Конституції, а отже, вона не повинна бути предметом для суперечки. За всієї поваги до повноважень прем'єр-міністра, я не вважаю, що він повинен дискутувати з Президентом на теми переходу армії на контрактну основу та рішень про посади. Це речі, які фундаментально послаблюють сферу зовнішньої політики і безпеки і є особливо небажаними, коли Україна намагається стати активним гравцем у сфері європейської безпеки.

Існує багато варіантів вирішення цієї проблеми. Можна на рівні нормативного документа зафіксувати першість заяв щодо сфери зовнішньої політики, тоді прем'єру не доведеться відмовлятися першим робити відповідні заяви. Також можна говорити про

можливості співпраці Президента з Кабінетом Міністрів у цій сфері. Мені особисто сподобалася заява пана Г. Немирі щодо необхідності уникнення створення сірої зони в Європі, необхідності прийняття рішення щодо розширення НАТО. Це свідчить про спільність позицій. Хотілося б, щоб заходи, які вживаються в Україні щодо зміцнення національної безпеки, були всезагально підтримані. Для цього необхідно вибудувати єдину лінію державної політики у сфері безпеки і оборони.

А тепер я пропоную розпочати дискусію. Спочатку слово нашим експертам, а потім мені б хотілося надати журналістам можливість задати питання.

Карасьов В. Ю.,

директор Інституту глобальних стратегій

Дійсно, події, які ми сьогодні обговорюємо, є абсолютно неординарними. У світовій пресі та українських медіа розглядаються різні причини і наслідки грузино–російського протистояння, адже війна, що тривала п'ять днів, скінчилася, а протистояння залишається. Основним наслідком в Чорноморсько–Каспійському регіоні стала мілітаризація регіону, намагання змінити миротворчі формати. І саме тренд цієї мілітаризації, переозброєння в регіоні дає уявлення про завдання, що постають перед Україною.

До речі, як на мене, зрозуміло, чому у військовому сенсі Грузія програла. Мало перейти на інші військові стандарти, потрібно мати відповідну техніку, а техніка була радянська і дещо модернізована. Для такого роду операції, до яких вдалася Грузія щодо Південної Осетії, потрібно мати високоточне озброєння, а не систему «Град», яка фактично здійснює “килимове” бомбометання. Отже, якщо Україна має намір створити дійсно сучасну армію, то потрібно думати не тільки про перехід на відповідні стандарти організації збройних сил, а й про відповідні озброєння і взагалі змінити концептуальні та фінансові підходи до військового бюджету.

Щодо перегляду Росією результатів «холодної» війни, про який говорив пан Юрій. Тобто можна ситуацію розглядати в аналітичному фокусі 30–х років – Веймерський синдром проти Версальських держав, умовних держав, які виникли у той час на території Центрально–Східної Європи. Але я запропоную інший аналітичний фокус. На це мене спонукають дві речі. По–перше, чому саме Грузія і Росія? Чому

саме у Грузії локалізувалася така ситуація, і напруження вилилося у військове протистояння? Чому Росія цей Веймерський синдром не екстраполює на інші країни пострадянського простору? По-друге, конфлікт хронологічно дещо збігається з 17-ою річницею з дня розпаду Радянського Союзу і формування Біловезьких угод, виникненням пост-Біловезьких держав на пострадянському просторі. Це стосується також і України в тому сенсі, що цей конфлікт виник у Чорноморсько-Кавказькому субрегіоні, і не тільки тому, що Україна поза своєю волею була втягнута в цей конфлікт (виведення Чорноморського флоту в акваторію грузинського сектору Чорного моря), але і в інших аспектах.

Отже, чому Грузія? Відповідь треба шукати у певній диференціації пострадянського простору після революції «троянд», після Помаранчевої революції та формування постреволуційних режимів. Відносини з РФ засвідчили, що Росія ніколи не погодиться на те, щоб на пострадянському просторі, на колишньому імперському просторі формувалися інші держави з іншими політичними моделями і з іншими геополітичними орієнтаціями. Весь сенс так званого цивілізованого розпаду Радянського Союзу полягав у тім, що всі країни одержують умовну державність, умовний суверенітет і не обирають інші системи безпеки, інші геополітичні орієнтації, аніж російські. Ось на це погодилася тоді і російська еліта, і пострадянські еліти національних республік, які потім утворили нові незалежні держави.

Події 2003 р. у Грузії і 2004 р. в Україні спричинили розірвання цього пост-Біловезького консенсусу. Нові країни почали формувати нові державні системи, перейшовши з пост-Біловезького етапу умовної державності на інший етап. Назвемо його етапом створення націй, або етапом будівництва держав. Але з чим зіткнулися Грузія та Україна, коли розпочали цей новий етап свого державного будівництва, не просто державотворення, а конвертації пост-Біловезької державності в націю, і в державність, яка орієнтується на європейські принципи і має геополітичні орієнтації, пов'язані з системами колективної безпеки? З вибором: або створити асиметричні федерації, або перейти до дійсно консолідовано-національного буття. Тобто створити сильні нації або заморозити ту ситуацію, яку вони отримали внаслідок Біловезької угоди, розпаду Радянського Союзу і конфліктів, заморожених на початку 90-х років.

Оце і є фундаментальне підгрунття конфлікту. Грузія хоче перейти від стану малої імперії, якою вона є через відсутність консолідованої інтегрованої нації, і нарешті стати цією нацією, територіально цілісною, інтегрованою державою. Інакше вона так і залишиться у своєму замороженому малоімперському стані. Це використає Росія, яка розуміє, що формування нових, сильних, серйозних націй на постімперському просторі розвиває його, формує нові регіональні конфігурації, і, головне, що РФ ризикує втратити пояс напівдержав (сірих зон, буферних зон), які вона завжди розглядала як пояс безпеки.

В Україні ситуація теж виглядає досить проблематично. Якщо Грузія – мала імперія, то Україна – мала територіальна імперія, тому що це «збірні регіони», залишених Україні у спадщину від Радянського Союзу. Ідея України як нації не збігається з територією, яку Україна отримала від Радянського Союзу. І ця проблема, яку створює Крим, низка регіонів Сходу і Півдня України, а також як б згадав Буковину, постійно генерує в Україні політичні розколи, створює бар'єри на шляху до конвертації пост-Біловезької державності в нову, дійсно українську державність.

Отже, курсу України від пост-Біловезької державності до нової державності, нової нації заважає «імперська територіальна спадщина», створюючи різного роду проблеми. Виникає проблема кордонів, оскільки, коли було підписано Біловезьку угоду, кордони між країнами розглядалися як умовні. А сьогодні, коли йдеться про нову систему колективної безпеки, проблема територіальності та кордонів набуває досить серйозного геополітичного значення. Очевидно, що Росія так просто не здаватиме ці кордони, тому вона «працюватиме» в Криму, робитиме все, аби не делімітувати кордони з Україною.

Я би сказав, що основою небезпеки, яка вже сьогодні походить з Росії, є так званий новий російський іредентизм, тобто допомога російськомовним, російськоорієнтованим громадам на території України, підтримка нових руських національних рухів, що можуть бути створені і що, до речі, вже є, але поки що не впливові, на територіях, які межують з Росією. До речі, в цьому конфлікті була використана саме ідеологія і технологія нового російського іредентизму, адже Росія, коли вводила свої війська, моральною і правовою легітимацією цього проголосила допомогу своїм співвітчизникам, які потерпають від конфлікту між Грузією і Південною Осетією.

Отже, ми вступаємо в нову, більш серйозну епоху свого існування. Така собі золота (або позолочена) доба більш–менш спокійного національного будівництва, державного будівництва для України минула. Сьогодні все набуває досить серйозної форми. Саме тому і потрібно вносити дуже серйозні корективи в безпекову і оборонну політику країни. Оце ті невеликі штрихи, які би я запропонував для подальшого аналізу ситуації щодо наслідків п'ятиденної війни між Грузією та Росією. Дякую.

Гречанинов В. О.,
президент Атлантичної Ради України

Я хочу поговорити о войне, потому что многое искажено. Началась она как локальный конфликт на одном направлении, который в дальнейшем перерос в довольно масштабную напряжённую локальную войну. Россия применила и сухопутные войска, и авиацию, и флот. Зачем флот? Южная Осетия в нескольких сотнях километров, однако и флот был применен. И, конечно, наивными были надежды М. Саакашвили на возможность при помощи оружия массового поражения «Град» или «Смерч» что–то выиграть. И в этой наивности виноваты его военные. Неужели он надеялся, что Россия позволит ему захватить Южную Осетию и Цхинвал? Я думаю, что Россия его спровоцировала, создала соответствующую обстановку на тот момент – 6–7 августа: войска якобы находятся за туннелем, население ушло из города. Значит, можно применить это оружие. Это наивно, ведь если бы даже он перекрыл туннель, применив авиацию, Россия всё равно одержала бы победу. Россия не могла не победить, потому что если бы она не победила здесь, у неё возникли бы вопросы и в Приднестровье, и в Абхазии.

Сама война велась устаревшими способами. Шестьдесят лет тому назад такая война велась также, и основным показателем этого является большое количество погибших среди гражданского населения. На войне должны гибнуть военные. Если мы сравним эти действия с действиями войск НАТО в 1999 г. против Югославии, то там даже предупреждали, что будет нанесен удар по такому–то объекту, чтобы вывели людей. Здесь такого не было. Но вместе с тем применялись высокоточные средства поражения, в частности самолёт СУ–124 – фронтовой бомбардировщик, очень мощный, с большой подвеской. Его сбили.

Что касается флота. Три боевых корабля в целом, конечно, не сила, но против Грузии – это сила. МИД Украины высказался о том, что флот не имеет права действовать, потому что он базируется в Крыму. Здесь, на мой взгляд, Россия поступила достаточно разумно – она вывела эти корабли из Севастополя, а для пополнения запасов, снятия с борта раненых и больных корабли направлялись в Новороссийск. В Черноморском флоте, как и в любом другом, есть два командных пункта. Основной командный пункт – Севастополь, запасной – Новороссийск. На каждом учении вначале управляют с основного командного пункта, а потом в случае его уничтожения переходят на запасной. Запасной пункт Черноморского флота обладает всеми средствами управления флотом. Если бы корабли возвращались в ходе боевых действий на свою базу в Севастополь, то действительно это создало бы проблемы. На данный момент Президент уже определил, как действовать в подобных случаях. Я вообще считаю, что корабли во время боевых действий не имеют права возвращаться в Севастополь, они должны находиться на территории России. Это принципиальный вопрос.

Теперь теоретический аспект войны. В теории такая война называется односторонняя, потому что от одной стороны, в данном случае от Грузии, она требует полных усилий, вплоть до мобилизации. Россия же использовала только войска Северо–Кавказского военного округа.

Какие выводы надо сделать Украине? Сейчас разрабатывается теория сетевой войны. Суть сетевой войны – это воздействие в мирное время на всю систему связи управления государством. Еще в начале российско–грузинской войны прошла информация о том, что российские хакеры вскрыли систему управления Грузии и внесли туда помехи. Вот это и есть элемент сетевой войны. Я думаю, в Грузии не получился второй сетевой сценарий – создание пятой колонны. Всё–таки все политические силы Грузии объединились.

Поскольку от России всего можно ожидать, то нам стоит задуматься, как быть. Особенно сейчас, на этапе, когда мы хотим интегрироваться в НАТО, можно ожидать всяких сюрпризов. И в первую очередь нужно очень внимательно отслеживать элементы сетевой войны – создание системы массовой информации и создание пятой колонны. Последнее связано с работой среди правительственных кругов, партийных и региональных лидеров и т.д. И я думаю, что такая работа уже ведется.

Щербак Ю. М.,

*директор Центру глобальних і регіональних досліджень при
Національному університеті «Києво-Могилянська Академія»*

Два місяці тому я брав участь у конференції в Єрусалимі, присвяченій питанням безпеки на Близькому Сході. Вона відбувалася на дуже високому рівні, і мене вразила часова метафора, яка була там проголошена і неодноразово повторювалася: Близький Схід перебуває у вимірах якщо не 38-го, то 39-го року минулого століття, тобто абсолютно напередодні війни. І я думав тоді, яке щастя, що ми все ж таки перебуваємо в іншому часовому вимірі. Але сьогодні мушу засвідчити, що ми, безперечно, наблизилися до тої ситуації – якщо не 39-го, то 38-го року. Що відбулося? Відбулася матеріалізація і реалізація доктрини Путіна, політично-юридичною підставою чого є Косово. Саме Косово стало тим прецедентом, який використовується сьогодні для того, щоб на євразійському просторі утвердити нову модель ліквідації низки міжнародних домовленостей.

Передусім цим завершено Хельсінгський процес, а відтак, настав кінець ОБСЄ, тому що ОБСЄ – це орган, який був створений під час Хельсінгського процесу. Перемогла Realpolitik – йдеться про брутальне порушення домовленостей, про брутальне порушення державного суверенітету і руйнування всіх угод. І це є реальність, яку нам треба зрозуміти і прийняти.

Це також означає кінець СНД. Відбулася перша війна між двома країнами СНД і ми розуміємо, що СНД – неефективний механізм, просто місце зустрічей лідерів, які між собою вирішують якісь питання, але як організація СНД не існує. Це абсолютно штучне пострадянське утворення, і, як правильно сказав пан Карасьов, цей дійсно пост-Біловезький синдром і ця побудова ліквідовані, вони самозруйновані, і треба робити висновки щодо існування СНД.

Геополітична мета війни: 1) перехоплення газонафтових коридорів на території Грузії, що виводять енергетичні потоки за межі впливу Москви; 2) ліквідація режиму Саакашвілі, оскільки він дійсно став президентом у результаті спонтанних дій і волевиявлення, а не був прогнозований Москвою.

Питання України – на черзі. Я хочу процитувати заяву, зроблену в прямому ефірі Олександром Дугінім, який користується значним впливом у Кремлі: „Украине предстоит нечто подобное происходящему

в Грузії і Южній Осетії, якщо Восток України і Юг захотять бути з нами – ми будемо вимушені пренебрати територіальну цілісність України”. Він вважає, що буде принаймні дві України. Це його маячня, оприлюднена в його книгах, але така думка існує, і ми повинні розуміти, що це дуже серйозно. Увага нашої преси та аналітиків обминуло те, що Росія фактично відкрила російсько-український пропагандистський фронт, звинувативши Україну у сприянні етнічним чисткам і геноциду. Коли два роки знищувалися 7 млн українських селян, це не був геноцид, а коли бойові дії тривали два дні, то це, звичайно, був геноцид, і вони шукають ознаки цього геноциду. Україну звинуватила держава, бо це озвучив МЗС Росії, і таке звинувачення має бути сприйняте нашим суспільством дуже серйозно, як перший крок до наступних дій.

Україна мусить вжити цілий комплекс заходів для посилення державності, для посилення своїх впливів, особливо в Криму. Це повинні бути заходи поліцейського, військового, політичного, економічного характеру. Має бути розроблена програма протистояння зовнішнім впливам, тому що Крим дуже легко перетворюється на гарячу точку. Поки, на щастя, він не був поміж гарячих точок, але стоїть на черзі наступного етапу російської експансії.

Я брав участь у переговорах щодо без'ядерного статусу України і був гарячим прихильником набуття цього статусу. Ми отримали певні гарантії від великих держав, віддали ядерну зброю... Інше питання – якою ціною. Але зараз, мені здається, час для гіпотези, державної гіпотези, а не просто розмови журналістів, про створення ядерної зброї. Технічно Україна може створити ядерну зброю за два роки, і це буде доволі серйозною відповіддю на будь-які зазіхання. Я хочу знову процитувати пана Дугіна, який сказав: „Росія повинна йти до того рубежа, де її зупинять”. Ось ми і повинні визначити той рубіж, де її можна зупинити, інакше ця ситуація 38-го року, коли такий тонкий знавець України і Росії, як пан Олександр Рар з Німеччини, каже: „Ніхто в Європі не збирається воювати за українські інтереси в Криму”. Тобто дорогу відкрито – Європа ставитиметься нейтрально.

Я вважаю, що нам треба зробити дуже серйозні висновки, тому що справді добіг кінця період нашого прекрасного і спокійного існування, і ми вступили в XXI століття, яке, на жаль, відзначатиметься процвітанням політики сили.

Палій О. А.,

експерт Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України

Я хотів би спочатку зауважити стосовно того, що ми щойно почули. Наприклад, про імперський характер України. Це абсолютно неправильна теза, оскільки українська територія є органічною політичною цілісністю вже понад століття. І мало яка держава може похвалитися тим, що 2 тис. років тому її кордони практично збігалися із сучасними. Сьогодні на території України в усіх без винятку регіонах, окрім Криму, є українська етнічна більшість. То про яку Імперію йдеться? Яка різниця між Коваленком з Харківщини і Коваленком із Закарпаття? Жодної. Усі ці тези закидаються нам ззовні, щоб підірвати легітимність Української держави, її кордонів. І на мій погляд, підігрувати цим тезам було б абсолютно неправильно.

Росія сьогодні діє за логікою, озвученою Дугінім. Тобто буде йти доти, доки її не зупинять. Така сама теорія була за часів Монгольської імперії – «до останнього моря». Росія вважає, що саме це є логікою євразійського простору – розширюватися на всі сусідні території.

Така логіка є дуже давньою, архаїчною, і дуже погано, що сьогодні, у XXI ст., ця архаїка супроводжується етнічними чистками, в тому числі й на території сьогоденішніх Абхазії і Осетії, звідки втекло все грузинське населення. Це навіть не XIX ст., адже етнічні чистки відбувалися за часів дуже стародавніх. І до цього ми повернулися завдяки діям Росії на Кавказі.

Сьогодні перебування російського Чорноморського флоту на території України саме по собі є загрозою її безпеці. Надзвичайно легко у якійсь баталерці організувати вибух і «повісити» це на Україну, технологічно це елементарно просто. Ми вже побачили, що російські провокації, подібні до грузинських, але поки без стрілянини, відбуваються і в Україні – зведення пам'ятників діячам, які руйнували українську державу, наруга над українськими символами на Говерлі, в Криму. Постійно відбуваються якісь акти вандалізму на цвинтарях у Криму, спрямовані на провокацію насильства з боку кримських татар. Все це штучно створюється для того, щоб утворити напруження, потім кинути в це середовище якусь іскру, підпалити і вплинути на Україну, щоб вона зрештою не приєдналася до НАТО та створити умови для відторгнення її певних територій.

Отже, що ми можемо сказати про кампанію, що обговорюється, і роль держав і організацій, які вплинули на її перебіг. Вирішальну роль у припиненні конфлікту відіграли США, тобто Сполучені Штати виявилися реальною силою, яка змогла не допустити хоча б штурму Тбілісі. І якщо сьогодні російські війська, які ще вчора перебували в Горі й намагалися спровокувати грузинів на відповідь, виводяться з тієї території, то це є наслідком того, що президент США сказав, що американські військові кораблі заходитимуть у порти Грузії, а літаки сідати на її аеродроми. Тобто, США є справді реальною силою, яка зупинила Москву від перетворення Тбілісі на новий Грозний. Дугін був правий, саме тут, на кордонах материкової Грузії практично і було зупинено Росію.

Яке це має значення для України? Абсолютно логічно, що після взяття Тбілісі, захоплення території Грузії або значної її частини наступною була б Україна, і відбулося би це доволі швидко, ще до грудня цього року. На щастя, цього не сталося, і я вважаю, що факт неотримання Росією підтримки жодної з держав, навіть Білорусі, означає, що вона опинилася у певній міжнародній ізоляції. Сьогодні ми можемо бачити, що навіть Лукашенко зрозумів, що у разі підтримки наступним може бути він.

Отже, сьогодні ті в Україні, хто виступає проти вступу до НАТО, або абсолютні невігласи, або виступають проти України. Що може зробити в даному випадку Україна? Насамперед максимально підвищити ефективність переговорів щодо приєднання України до НАТО, до ПДЧ. Тобто Україна зобов'язана зацікавити і Німеччину, і Францію, й інші держави НАТО у тому, що Україні треба дати ПДЧ, що унеможливить її перетворення на нові Балкани. Крім того, побачивши сьогодні реальну роль США у врегулюванні конфлікту та пам'ятаючи про те, що у США існує низка двосторонніх військових союзів (з Філіппінами, Південною Кореєю, Японією, Кувейтом, Австралією, Новою Зеландією), ми вважаємо, що у цей час нестабільності Україна цілком може спробувати заручитися реальними гарантіями зобов'язувального характеру з боку Сполучених Штатів. Це є предметом переговорів і це дуже важлива річ, яка може реально призупинити ескалацію і дати нашій країні зміцнитися, набратися сил у сприятливих геополітичних умовах і, зокрема, уникнути воєнного конфлікту.

Важливим є вироблення серйозного ставлення до проблем безпеки. Досі в Україні такого не було. Фінансування армії у нас на рівні

Азербайджану (Азербайджан, який має 7 млн населення, і Україна, яка має 46 млн населення). Це просто катастрофічна ситуація. І це при тому, що економіка країни зростає. Але колосальні кошти з'їдає корупція. Переспрямування коштів з бюджету, з корупційних потоків на безпеку – це життєве питання незалежності держави. Крім того, зовнішня підтримка – це дуже добре, це завжди ключовий елемент безпеки невеликих і середніх держав, однією з яких є Україна. Але зовнішня підтримка приходить лише до того, хто здатен захищатися самостійно. Україна – це держава такого рівня, яка, навіть діючи самостійно, може створити такий комплекс безпеки, таку систему організації безпеки, коли будь-яка сильна держава, навіть дуже сильна держава добре подумає перед тим, як вдатися до будь-яких агресивних дій проти неї. Але несерйозне ставлення, брак політичної волі, брак фінансів зводять нанівець ці можливості. Отже, все це необхідно кардинально змінити.

Потрібно серйозно працювати з п'ятою колоною, яка вже створена в Україні, яка вже діє. Там є різні люди – дехто справляє культурний вплив, інформаційний вплив, а є люди, дії яких спрямовані на диверсію, на шпигунство, на саботаж тощо. І таких людей недостатньо просто знати, їх потрібно ізолювати, так, як це робить будь-яка держава. У нас, на жаль, це відбувається дуже мляво. Нам нарешті необхідно припинити роздачу громадянства в Криму. У Севастополі, наприклад, за різними оцінками, понад 100 тис. громадян мають подвійне громадянство, що складає фактично чверть населення міста. Така сама ситуація, до речі, склалася на Буковині, де Румунія «роздає» своє громадянство громадянам України – вже близько 5 тис. паспортів. Необхідно це довести до силових структур. І чітко пояснити громадянам, що виступати проти Конституції тієї держави, на території якої ти живеш, – це кримінальна відповідальність. У тому числі це стосується майнових прав. Наприклад, Швейцарія діє в цьому сенсі дуже суворо: той, хто намагається отримати власність на території Швейцарії, але не є її громадянином, мають величезні проблеми. Жодної загрози демократії і правам людини в цьому нема.

Проблеми об'єднання політиків в Україні традиційні – в нас у 17-му, 21-му роках політики дуже любили між собою сваритися, а потім через ці сварки 8 млн людей загинули від голоду, я вже не кажу про інші наслідки цих сварок. Тобто об'єднання політиків – це теж надзвичайне стратегічне завдання для країни.

Необхідно зосередитися на обмеженні руйнівного і деструктивного інформаційного впливу, інформаційних диверсій. Ми постійно бачимо ці диверсії на наших телеекранах. У той же час є чинна норма, згідно з якою Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення має право своїм рішенням відключати ті телеканали, що розпалюють міжрелігійну, міжнаціональну ворожнечу, підривають суверенітет, загрожують безпеці громадян тощо. Все це зафіксовано в законодавстві, і все це не виконується, що свідчить про занадто слабкий рівень механізму державного управління в країні.

Карасьов В. Ю.,

директор Інституту глобальних стратегій

Для того, щоб давати рецепти політикам, потрібно мати аналіз, а не просто сказати: «п'ята колона». В політології є терміни, за допомогою яких дійсно можна говорити про «п'яту колону», але не в такому політично-ворожому сенсі. Терміни треба не просто використовувати, а володіти ними і розуміти їх суть. Я вже не кажу про те, що 2 тис. років тому не було сучасних держав і націй, і сучасних територіальних держав. Були кочові імперії.

Тепер щодо ситуації, яку я описав. Україна вийшла з Радянського Союзу в території, яка залишилася від Російської імперії, від Радянської імперії. Ідея нації не збігається з територією України, тому Україна і розвивається так складно, тому і політичної волі немає. Якщо сьогодні піти за Вашим рецептом та утворити військовий Союз із США, то Ви розумієте що буде всередині? Те, що було в Японії!

Потрібна серйозна послідовна робота з формування нації. Понад те, наша демократія в такому територіальному конгломераті гальмує формування нації, держави, тому що всі голосують за політичні сили, які, до речі, не зовсім орієнтовані на формування інтегрованої нації в Україні. І проблема між демократією і нацією, проблема між демократією і державою – це загальна проблема для України. Якщо ми хочемо бути суб'єктом міжнародних відносин і грати у силову гру, нам потрібно зробити вибір на користь держави або на користь будівництва нації, тому що далі в такому вигляді Україна не може розвиватися. Ось в чому проблема невідповідності між нацією і територією, яка є в Україні. Я ще раз повторюю, я говорив про територіальну імперію, а не про імперський генезис чи імперські настрої.

Медведєв О. О.,

радник Прем'єр-міністра України

Перш ніж сказати те, що я планував сказати, мушу втрутитися в експертну дискусію. Якщо місяць чи два тому хтось сказав би навіть в такій фаховій аудиторії, як ця, що Росія може напасти на Україну, що Росія несе безпосередню воєнну загрозу для України, мабуть багато хто сміявся б. Ситуація в Грузії нас трошки протверезила, дозволила усвідомити значно ширшій аудиторії ту нову реальність, яка більш вузькому колу людей була помітна значно раніше. Так само я би не брав на сміх і теорію «п'ятої колонії». Я не фаховий політолог, і мої знання є більш історичними, але я знаю, що були люди, які сміялися над «п'ятою колоною», над самим цим визначенням в Чехословаччині в 30-х роках, в Австрії і т.д., а потім саме «п'ята колона» ставала інструментом здійснення інтересів сусідніх держав на території інших країн. Проблемно визначити дефініційно, що ж таке «п'ята колона», дуже важко виявити її інституції, але я пригадую, як в 2005 або в 2006 р.у своєму інтерв'ю Гліб Павловський пояснював, що насправді він тут працював на Росію і що головною його метою була не перемога Кучми, не перемога Януковича, а створення політичної інституції, яка б представляла політичні інтереси, політичний світогляд Криму і Донбасу.

Щодо нації та території. Цими дослідженнями я займався спеціально і дійшов висновку, що, наприклад, Південний Схід, дуга від Харкова до Одеси, є ментально значно ближчою до Центральної частини країни, ніж до Криму чи Донбасу. Тому я не бачу суттєвих суперечностей, жорстких антагонізмів між нацією та територією України.

А тепер коротко по суті того, про що я хотів сказати. Нам усім властиво спрощувати ситуацію. Я спостерігаю, як преса, здебільшого російська, але й наша, починає відлік подій в Грузії, в Осетії, російсько-грузинської війни з 6-го чи 8-го серпня, неначе до того не було нічого. Але треба трошки поглянути назад. І побачити, що, з одного боку, протягом десятиліття Росія послідовно озброювала і зміцнювала сепаратистські режими в Абхазії, в Осетії, у Придністров'ї, відверто роблячи ставку на відокремлення цих регіонів. Я абсолютно переконаний, що якби Росія не будувала ці автономії, якби не стояли російські авіаносці поруч з Грузією, то і Шеварднадзе, і Саакашвілі давно знайшли б спільну мову з Абхазією, з Південною Осетією, і всі б територіальні суперечки було врегульовано.

Можна повернутися до нещодавньої історії, наприклад, квітня місяця, – згадати Бухарест. Карт–бланш на те, що Путін і Медведєв зробили зараз в Грузії, дали два європейських лідери – Саркозі та Меркель. Я ще тоді зазначав і попереджав, що політика Саркозі і Меркель означала перетворення Бухаресту на Мюнхен (це 38–ий рік). Тоді Даладьє і Чемберлен дали сигнал Гітлеру, що Чехословаччина – це зона задоволення його амбіцій. Меркель і Саркозі своєю позицією в Бухаресті прозоро натякнули Путіну на те, що Україна і Грузія – це його територія, і він може робити все, що він захоче. Я вважаю, що ці два європейські лідери несуть повну відповідальність, крім самого Саакашвілі, Путіна і Медведєва, за те, що трапилося між Грузією і Росією.

Для України це означає небезпечний прецедент, означає, що Росія подолала психологічний бар'єр, за яким вона, безумовно, вважає себе в праві в будь-який момент, коли потрібно, здійснити агресію проти України. На мою думку, російська військова загроза сьогодні стає однією з основних загроз національній безпеці України. Бажання у Росії є, зброя є, сила є, залишається знайти тільки привід, а таких приводів можна знайти безліч щодня.

Що має Україна робити в цій ситуації? Очевидно, зміцнювати свою безпеку в усіх аспектах, а ми бачимо, що Президент останнім часом, особливо коли йдеться про розподіл повноважень, дуже розширено трактує питання національної безпеки. Зараз, мабуть, в дуже широкому сенсі ми маємо подбати про нашу національну безпеку, зокрема про збройну безпеку. Тут існують два варіанти: або самостійно забезпечувати свою збройну безпеку, або шукати системи колективної безпеки, які нададуть Україні необхідний захист. Робити самостійно – означає збільшувати військові витрати.

Зараз російська пропаганда починає поширювати байку про те, що Україна озброїла «до зубів» Грузію. Якщо подивитися на показники військового експорту України за минулий рік і взяти його за 100 %, то лише 6 % припадає на Грузію, а майже 30 % – це поставки в Російську Федерацію. Щоправда, я не готовий говорити про структуру цього експорту, але є очевидні факти: військовий бюджет Росії – це половина всього державного бюджету України. І якщо зараз хтось на пострадянському просторі озброюється «до зубів», то перша країна, про яку треба говорити в цьому контексті, – це Російська Федерація. Витрати на оборону, на зміцнення своєї військової безпеки РФ є неспівставними з витратами України. Але чи може Україна

дозволити собі, чи має Україна відповідний економічний ресурс для того, щоб витратити його на побудову обороноздатної армії для того, щоб відбити агресію з боку Російської Федерації? Я вважаю, що ні. Вона може забезпечити свою обороноздатність щодо Польщі, щодо Білорусі, навіть щодо Румунії, але щодо Росії, то, безумовно, ні. Тоді постає питання щодо забезпечення колективної безпеки.

Мені здається, що у нас найближчим часом має бути підготовлене і скликане засідання Ради національної безпеки та оборони, тим більше, що мине певний час, який дозволить вшухнути емоціям і серед політиків, і серед експертів. Тут потрібен холодний аналіз і дуже прискіпливе та виважене планування того, що держава має зробити. Безумовно, це має бути звернення до країн-членів НАТО щодо прискорення розгляду позитивного рішення надання Україні Плану дій щодо членства. Це перше, що треба зробити. Але мені часто здається, що Україна втратила можливості приєднатися до НАТО і, як це не парадоксально звучить, у 95-му, в 96-му, в 98-му роках такі можливості були значно кращими, ніж сьогодні. Адже тоді Росія була слабка і практично не могла вплинути на позицію Заходу. Хтось з присутніх тут написав, що соціал-демократична партія Німеччини від часів Шрьодера знаходиться на утриманні Газпрому, що є також важливим фактором.

Зараз дуже складно спрогнозувати, якою буде подальша реакція Заходу. Захід, очевидно, над цим міркує і, можливо, змінить Мюнхенську політику (я маю на увазі Європу, продекларовану в Бухаресті), розуміючи, що залишаються лічені роки, коли Європа ще щось може зробити для стримування Росії. А може бути й інший сценарій: «гастролі» Росії в Грузії, можливо, ще більше налякають Захід і ще більше ускладнять, віддалять або взагалі унеможливлять приєднання України до ПДЧ.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що Україна не має адекватної сили, щоб дати відповідь Російській Федерації, тим викликам, які звідти постають. Але я переконаний, що шанси виграти за рахунок розуму, холодного аналізу і розрахунку в Україні ще є.

Єрмолаєв А. В.,

президент Центру соціальних досліджень «Софія»

Я считаю, что присутствует некоторая эмоциональность в выводах. Хотя впечатления пока ещё очень сырые, тем более, что речь

идет о событиях, которые на самом деле не должны рассматриваться как неожиданность.

Я бы хотел начать свои тезисы с позиции «о войне». Военные специалисты любят говорить о технологических укладах, о типах оружия. На самом деле большинство теоретиков войны на первое место ставят психологическую проблему. Война – это социокультурное и психологическое состояние общества. Так вот, знаковость конфликта на Кавказе состоит в том, что впервые определение «война» было использовано не в отношениях «между странами СНГ», а «между Россией и Западом». Уже на второй день после бомбардировок лидер Грузии, который позиционирует свою страну как главного партнёра в интеграции на Запад, взывал к европейским западным лидерам о военной помощи; и назвал это вызовом Западному миру. Впервые проблема военного конфликта евразийских стран и Запада была сформулирована и возникла в Кавказском конфликте. Поэтому состояние угрозы большой войны отличает кавказский конфликт от всех предыдущих, которые мы анализировали (Ирак, Югославия, Афганистан).

Грузинское руководство не выдержало испытания на национальный проект. Тема «кто первый начал войну» – это тема совсем другого разговора, ведь существуют разные подходы – кто кого провоцировал, у кого какие подходы, кто к чему готовился. Я считаю, что на самом деле готовились обе стороны, это было плановое мероприятие, спровоцированное и со стороны Грузии, и использовано со стороны России. Но проблема уже в другом. Главный урок – нынешнее грузинское руководство не справилось с национальной политикой. Можно обвинять абхазов, осетин в чём угодно, даже в попытке организовать коррумпированные регионы, как пишут многие журналисты. Проблема в том, что малые народы не приняли Тбилиси как единый центр. И руководство Грузии с этим не справилось так же, как и не справились сербы с сохранением консолидированной Югославии и создали Косовский прецедент. Поэтому, в той или в иной форме Грузии придётся трансформироваться. А вот будет ли эта трансформация по Мюнхенской схеме, о чём намекнул господин Саакашвили, приглашая американские войска в порты, или будет суверенный выбор и попытка исправить ошибки, допущенные за последние годы – время покажет.

Кавказский конфликт показал, что мир действительно де-факто многополярен – это уже не разговор для гурманов. Я считаю, что

Кавказ став проявленням реального напруження конкуренції як минимум трьох імперських центрів – консолідованного Евросоюзу, який вперше переіграв Республіканські штати на Кавказі, Росії, як територіального Євразійського центру і США, які розраховували красиво сыграть с Саакашвили, но проиграла время. Уже в суботу європейська дипломатія була в Тбілісі. Поэтому, заготовленне заявлення і жорсткі виступлення, спроба провести рішення по підтримці НАТО опоздали в відношенні превентивної дипломатії, котра сыграла в пользу російської агресії.

Какой я делаю вывод. На самом деле, если сопоставить позиции действующего Президента Буша, Саркози – Меркель, то происходит конкуренция за союз с Россией, а не борьба с Россией. Вопрос состоит в том, какие имперские центры смогут создать альянс, который выиграет в развернувшемся глобальном кризисе.

Причиной конфликта являются не страшные сны Путина в Кремле, не амбиции вооруженных сил РФ, которые на самом деле очень слабые (по оценкам экспертов в России всего несколько боеспособных армий). Вопрос о российской игре, который поставил господин Сорос, это игра в энергетическую империю. И тот, кто подпишет сговор с этой энергетической империей, тот и выиграет кризис, в этом смысл большой комбинации на Кавказе, в результате которой погибли тысячи мирных жителей. Но война – это циничное дело, здесь не работает моралитет, и, к сожалению, это правда жизни.

Что касается глобального кризиса. Не секрет, что конфликты и национальный экономический кризис являются инструментом выравнивания кризиса, то есть переноса противоречий. Очень простой пример. В 2006 г. в ведущих странах бюджет на вооружение составлял порядка триллиона долларов, при том из этого триллиона более половины – это бюджет США. Каждый крупный контракт и военная победа в регионе – это фактор стабилизации американской экономики, которая страдает от гипертрофированного виртуального финансового сектора. Вопрос для Европы – пределы роста, поэтому переигрыш США, союзничество с Россией, проникновение на Кавказ – это игра европейской империи, которая будет не менее циничной, чем игра США.

И ещё один момент, связанный с проявлением глубокого кризиса, который анализируется сквозь призму Кавказского конфликта – институциональный кризис. Ни одна из существующих международ-

ных организаций не готова решать конфликты, которые возникают в условиях кризиса национального государства. Что создал Косовский эксперимент? –Прецедент существования объективного противоречия между правом этнонациональных сообществ на самоопределение и национальными территориальными границами, закреплёнными правом международным.. Вот почему в ситуации с Косово многие выступали против создания этого прецедента. Разрушение началось планоно через Кавказ. Геополитический аспект кризиса – почему Кавказ? Есть геополитическая версия ответа, которую можно обсуждать. Длительное время по всем канонам, во всех учебниках санитарный кордон рассматривался как кордон европейского континента. Санитарный кордон сейчас охватывает Каспий, Кавказ, частично Северное Черноморье и частично Украину. Кавказ является ключом к контролю над санитарным кордоном, поэтому вся Европа там.

Последний момент проявления глобального кризиса – фрагментация сообществ. Мы затрагивали политико–правовую сторону противоречия самоопределения национальных границ. Но вторичное проявление – это формирование новых постнациональных сообществ по этническому, культурному, географическому, иногда корпоративному признаку. Время от времени появляется новое сообщество, которое рушит привычности или стереотипы стандартов. Ситуация на Кавказе – показатель большого эксперимента, в котором Кавказ представлен как большой котёл разных типов самоорганизации сообществ, заявляющих о своей мелкой новой государственности. А глобальный кризис – это болезнь, в которой рождается новая эпоха. Особенностью этой эпохи является то, что от территориальных переделов мир переходит к системе патроната и косвенного контроля. Заметьте, ни один конфликт за последние 10–15 лет (Ирак, Афганистан, Югославия и теперь Кавказ) не завершился грубым территориальным переделом.. Подобного рода конфликты, как правило, заканчиваются патронатом, формальным – внешнеполитическим миротворчеством, и неформальным – корпоративным, появлением крупных транснациональных структур.

Будущая эпоха – это эпоха новых империй. Для глобальных игроков имеет важное значение то, ограничится ли эпоха империй только региональной интеграцией или, как говорят политэкономы, наступит вторая волна глобализации, глобальная «коктейлизация». Так вот сейчас, на мой взгляд, Кавказ стал той точкой, откуда начинается отсчёт

выбора модели. До этого момента мир был инерционен, четыре имперских центра региональной интеграции – Европейский Союз, Северная Америка, Евразия и АТЕС, и казалось, что этот переход очевиден. Вот зона валют, вот новая система разделения регионального труда, вот новые метрополии. Но эта схема не срабатывает, поэтому американские аналитики, которые, казалось бы, должны сейчас подыгрывать новым демократиям, ставят вопрос совсем по-другому, что может быть нужны новые сговоры, Мюнхен должен касаться не территории, а сфер влияния. Нужна повторная глобализация, для этого нужно раскрывать такие рынки как Китай, как Россия, как Иран, раскрывать, то есть включать их в глобальный оборот капитала и активов. Поэтому выбор моделей на войне – вот что происходит на Кавказе.

Ну и, последнее, какие нужно сделать выводы для Украины. Я с интересом слушаю инициативы, связанные с наращиванием милитарности, тем более, что в своих работах я тоже рассматривал эту проблему. Разумная милитарность нужна каждому национальному государству, потому что это и технологический уклад, и оборонные возможности, и подходы к социальной самоорганизации. Но на первое место в вопросе о безопасности всё-таки нужно ставить социальное равновесие и внутреннюю социальную толерантность. Общество склонно к мобилизации тогда, когда есть внутренний механизм самоорганизации. Если же политики не доверяют обществу, а пытаются защитить границы с помощью профессиональной армии, тогда мы имеем Кавказский синдром. Поэтому на первое место в национальной безопасности я бы поставил новую национальную политику, которая охватывает национальную консолидацию, региональную реформу, экономическую модернизацию, запускает механизмы самоуправления. Чтобы освоить новые военные уклады, необходима мощнейшая технологическая революция на производстве, иначе мы будем банальными потребителями чужих ВПК и будут те же проблемы, которые мы наблюдали в Грузии, – несколько современных танков, а всё остальное – стрелковое оружие второй мировой войны.

Небоженко В. С.,

керівник соціологічної служби «Український барометр»

Первая проблема, которую я хочу озвучить – это события в Грузии. События показали, что нужно очень осторожно относиться к тому, что сейчас происходит между Грузией и Россией, и, действительно, нельзя

делать поспешных выводов. Становится очевидным, что Украине необходимо вернуться к практике единой внешней политики и, в то же время, у нас должно быть большое количество разнообразных точек зрения политиков. Я надеюсь, что в сентябре все политические силы выскажут свою точку зрения, и они все должны быть противоречивы. Россия, действительно, пытается повторить Косовский прецедент. А поскольку это было большой ошибкой Запада, то Россия повторяет теперь эту ошибку. Украина находится где-то в середине этого процесса, и имеет уже проблемы, которые необходимо решать немедленно, пока мы здесь сидим и наслаждаемся интеллектуальными тезисами. Я думаю, что счётчик запущен у невоенных и политиков.

Первое, обвинение России в продаже оружия. Мы продавали оружие по нормативным документам, как и всем остальным странам. Второе – по поводу процессов, которые начались в СНГ. Уже не один раз речь шла о мертворожденном союзе. Для Украины появляется интересный шанс стать столицей погребения СНГ. Нужно как можно быстрее озадачить этим наших дипломатов, чтобы Киев стал площадкой по ликвидации СНГ. Потому что, если два участника геополитического образования ведут ожесточённые бои друг с другом, то нужно как можно скорее избавиться от такого образования. Необходимо под шумок до следующего раунда переговоров с НАТО заканчивать с СНГ, и лучше всего это сделать в Киеве.

В любом конфликте нужно различать интересы политического руководства, интересы государства, интересы населения страны. То, что сейчас происходит в российско-грузинском конфликте – это большая трагедия и для грузин, и для абхазцев, и для русских. И в этой ситуации такое различие позволяет нам сказать, что Саакашвили, конечно же, сделал ошибку. Потому что лучшие части грузинской армии перемолоты 58-ой русской армией. Но со стороны российских властей тоже совершена большая ошибка – это, конечно же, колоссальный соблазн, зная прекрасно расположение дел, пустить армию, которая в 10 раз больше грузинской. Тут две ошибки. Но одну ошибку совершила маленькая страна, а другую ошибку совершила большая страна – и это уже разная система оценки, это разные ошибки с разными последствиями. Тут уже можно говорить о том, где ошибка переходит в преступление. Поэтому я считаю, что об этом необходимо много говорить.

Следующая проблема – это Черноморский флот. Ситуация заключается в том, что маленькая страна проигрывает большой стра-

не, и в последние 20 лет находит только один способ борьбы с этой страной – терроризм. Мы это видели в палестинско–израильском и в других конфликтах. Возникает вопрос – где гарантия, что в один прекрасный день мы не столкнёмся с тем, что на базе Черноморского флота в городе Севастополе не произойдёт какой–нибудь теракт с потоплением корабля большой мощности, и снаряды с этого корабля будут разлетаться по этому красивому городу? Кто будет нести ответственность за это? И мы имеем к этому отношение, поскольку флот участвует в боевых действиях.

Глупо говорить о запрете ввода и вывода кораблей флота, поскольку нет соответствующих документов, позволяющих это сделать, а у нас нет таких возможностей. Также нужно учитывать, что это все–таки флот. Он имеет свои политические и военные функции. Политические функции ЧФ – он постоянно является площадкой для выступлений антиукраинских политиков из Москвы, он занимается активной разведкой, формированием лояльности к Москве. Но также у ЧФ есть и военные функции. И это повод для того, чтобы с завтрашнего дня Министерство иностранных дел Украины занялось ревизией этого флота. Более того, когда речь идет о возможном теракте, то это могут сделать и грузины, а могут и российские военные, которые, грубо говоря, «недожали» Тбилиси. Наконец если что–то произойдёт в Севастополе с одним из кораблей Черноморского флота, то виновной прежде всего окажется страна пребывания – Украина, поэтому первое, что необходимо сделать, это немедленно начинать переговоры по совместной безопасности базы Черноморского флота с участием украинских и российских силовых структур. С этим вопросом нельзя медлить.

Конечно же, нужно говорить о запрете пропаганды сепаратизма. Сейчас, когда военные действия происходят очень близко от нас, и когда мы находимся в стратегических отношениях, помимо нашего желания, с Россией, и в стратегических отношениях, по нашему желанию, с Грузией, то получается, что мы тоже участвуем в этом конфликте. И тут элите просто необходимо иметь общую точку зрения. Если не можете договориться по поводу того, кому достанутся крупные проекты, миллиарды, так договоритесь хотя бы о внешнеполитической единой точке зрения!

Следующий аспект. Я думаю, что следует отказаться от пораженческих настроений, что Россия вот–вот вторгнётся в Крым с целью принудить Украину. На самом деле это абсолютно неправильно. По

этому вопросу необходима единая точка зрения Президента Украины, Премьер-министра и Председателя Верховной Рады.

Действительно, после сдачи ядерного оружия нам обещали гарантии, правда, мы тогда сами не понимали, что такое гарантии. Были сомнения, что оружие дешево отдали. Но если бы даже и дорого отдали, то деньги все равно были бы украдены. Но речь сейчас не об этом. Великие державы могут подтвердить взятие на себя обязательства сохранения территориальной целостности Украины. Вполне возможно, что это должна быть большая международная конференция с участием великих держав, и, обязательно, с присутствием России.

Хочу опять таки повториться, что сейчас СНБО должно заниматься обеспечением безопасности Черноморского флота и, может быть, выработкой модели участия Украины в миротворческих мероприятиях. Как бы к нам с «прохладцей» не относилась Россия, какой бы сложной не была бы ситуация в Грузии, необходимо предполагать присутствие украинских миротворческих подразделений именно на границе соприкосновений российских и грузинских войск.

Джердж С. Ф.,

голова Громадської Ліги Україна–НАТО

Росія і Грузія є важливими партнерами України. Грузія також є важливим нашим партнером по міжнародній організації ГУАМ. І Україна, і Грузія, і Росія є членами програми НАТО “Партнерства заради миру”. І тому те, що відбувається в Грузії, важливо для нашої держави. І коли є проблема для безпеки Чорноморського регіону, то передусім це наша проблема. Очевидно те, що Росія використовує малі народи та їхні певні бажання у своїх цілях. У свій час, саме завдяки російським спецслужбам чеченські бойовики воювали в Абхазії і в Осетії, де вибивали з грузинських сіл грузинів. Потім з цими чеченцями Росія воювала в Чечні, і, як ми знаємо, місто Грозний було знищено. І при цьому ніхто не ставив під сумнів те, що Росія діє у межах своїх кордонів, своєї території. Хоча, звичайно, засуджували геноцид чеченців. В Абхазії на період 90-го року проживало 57 % грузинів, нині, звичайно, ситуація зовсім інша.

Щодо експорту зброї, то Росія веде постійну інформаційну війну з Україною, і тут є привід посилити цю війну. Не виключено, що і у подальшому може з’явитися якась подібна інформація. Водночас,

коли була війна в Чечні, то йшлося про якихось міфічних українських найманців, які воюють на боці чеченців. Їх ніхто не бачив, але якось по телевізору один військовий сказав, що на полі бою знайшли головний убір з тризубом. Очевидно, що це звичайна маніпуляція.

Україна, Росія і Грузія свого часу перебували у спільному військово–промисловому комплексі й нині ці зв'язки тривають. Очевидно, що Україна продає Грузії та Росії якусь зброю чи, можливо, щось у них закуповує. Але це міждержавні відносини. А от хто надає зброю Абхазії й Осетії, як невизнаним країнам, конфліктуючим сторонам, – це вже звичайно питання.

Щодо загальної ситуації в Україні, то я вважаю, що саме ці події на Кавказі загострили питання про безпеку, а в кожній країні і політична, і військова еліта повинні пам'ятати гасло, що Батьківщина завжди в небезпеці. Для України важливе багаторазове посилення безпеки, сьогодні – це співпраця з НАТО та членство в цьому Альянсі.

Як будуть розвиватися події далі в Грузії – це питання часу. Але право на боці грузинського народу. Захищаючи територіальну цілісність Грузії, ми таким чином захищатимемо себе.

Коли йдеться про посилення внутрішньої безпеки України, то, звичайно, важливими є консолідація державних структур, політичному, з тим, щоб виробити дійсно спільну політику безпеки, збільшувати витрати на оборону. Ми скорочували чисельність армії з метою набуття членства в НАТО, але ми поки що не перебуваємо у складі НАТО, то і не потрібно зменшувати армію. Потрібно реформувати ВПК, – налагоджувати випуск нових зразків озброєння. Багато років точаться розмови про випуск українського вертольоту. Але на прохання української сторони надати можливість і ліцензію на випуск М18, Росія відмовила.

Наразі єдиним виходом для України все–таки залишається посилення співробітництва з НАТО. Я вважаю, що кількість прихильників членства України в НАТО, як у безпековій структурі, зростатиме, що розв'яже це питання позитивно.

Ще торкнуся деяких аспектів. Очевидно, що саме Росія сприйняла результати Бухарестського саміту і визначила для себе це, як слабкість НАТО. І саме після цього ми стали свідками зростання активності серед залізничних військ в Осетії, які були туди введені, збивання грузинських літаків–розвідників, зальотів на грузинську територію. Тобто, напруження щодо Грузії збільшилося, збільшувалося воно також

і щодо України. Приїхав Лужков, який до цього часу дуже довго не відвідував Україну, у Севастополі з'явилися й інші люди. Можливо, Росія передбачала саме в цей період використати слабкість НАТО.

Я вважаю, що ситуація зміниться, тому що це загострення відкрило очі багатьом і в Україні, і на Заході. Те, про що йшлося тут, мовляв, певні країни шукають шляхи як швидше потоваришувати з Росією, то, як на мене, пересічний громадянин європейської держави інакше оцінює зазначену ситуацію, а політики тієї ж Німеччини чи Франції дуже чутливі до громадської думки. І, можливо, майбутні зміни сприятимуть тому, що Україна отримає більше дивідендів.

В Україні сьогодні працює 140 інформаційних агентств, які на пряму фінансує Росія. Щодо телебачення в межах Києва, то серед київських кабельних каналів це не так помітно. Але надзвичайно багато деструктивних каналів існують в містах поза межами столиці – у Сімферополі, у Одесі, де, скажімо, висвітлення тем про мову, про НАТО, про релігію в тих аспектах, які не є вигідними для України повторюється з дня на день.

Я хотів би звернути увагу правоохоронних органів нашої держави – на козацтво. Коли є запорізькі козаки, які продовжують культурні традиції – це одне. Але у нас присутні якісь групи козаків, які належать до парамілітарних утворень. Наприклад, у нас в Краснодарі я одного такого зустрів. У нього на лацкані – російський прапор, і він каже, що вони є спільні з якимись російськими групами. Вважаю, що це – парамілітарні утворення, які вже сформовані і в них тільки немає зброї. Тому охоронним органам важливо на це звернути увагу, щоб унеможливити посилення в Україні подібних деструктивних процесів.

Горбач В. А.,
політичний аналітик Інституту Євро-Атлантичного співробітництва

Я намагатимусь говорити лаконічно. Погоджуюсь з Андрієм Єрмолаєвим що це – сирі наші думки і неостаточні висновки. Перебуваючи всередині ситуації, ми не можемо аналізувати її з боку, не можемо оцінити як вона потенційно може розгортатися. Щоб це зрозуміти, необхідно абстрагуватися, поглянути на те, що відбувається нині на Кавказі й на те, як це позначиться на всій планеті стороннім поглядом.

Тепер тезово розглянемо окремі пункти. Початок війни, – це те, що найбільше впливає на її сприйняття. Громадська думка в Росії,

і не тільки в Росії, а і в Україні так само, з самого початку сприйняла цю інформацію як агресію, напад Саакашвілі, напад грузинів на осетинів. І це перше сприйняття є найсильнішим, і воно дуже довго впливатиме на людей. Чому ж так сталося? Я особисто не вірю, що Грузія це зробила тому, що просто цього захотіла. Вважаю, що причини були набагато глибшими, у них були підстави чекати наступу з іншого боку, – вторгнення через Абхазію. Згідно з моїм припущенням, то це могло бути асиметричним кроком, щоб зірвати ті чи інші плани. Наскільки це вдалося, побачимо потім, про це ще рано говорити.

Причиною всіх цих речей, на мою думку, є неефективність миротворчого формату на Кавказі. Рано чи пізно ці не «заморожені», а реально тліючі конфлікти все одно би спалахнули, бо не може охороняти те тліюче вогнище той, хто його розпалює, не може виконувати миротворчу функцію, або миротворчу місію сторона, афілійована з конфліктуючою. Я маю на увазі, що російські миротворці, з одного боку, ніби–то стежать за дотриманням миру, а, з іншого боку, Росія підігріває цей сепаратизм, постачаючи не лише зброю, надаючи не тільки дипломатичну, але й економічну допомогу, громадянство та інше. Тобто, реально ця ситуація рано чи пізно мала би вибухнути.

Коли радянська імперія відходила з колишніх республік, вона робила «закладки», – такі конфлікти для того, щоб геополітично впливати на них, щоб мати можливість тримати на цих територіях війська у вигляді миротворчих сил, щоб мати «больові точки» у новостворених країнах, на які можна тиснути, і вони вже рефлекторно реагуватимуть таким чином, як потрібно тому, хто тисне. Однією з таких «больових точок» міг би стати наш Крим, і ми повинні це чітко усвідомлювати сьогодні. Крим не став такою «больовою точкою», тобто там не відбулося конфлікту, який міг би спричинити війну на початку 90–х років. Але за це ми розплатилися розміщенням Чорноморського флоту РФ. Тому що саме Чорноморський флот став геополітичною опорою Російської Федерації в Україні і в усьому Причорномор'ї.

Тут говорили про провокації Чорноморського флоту, що технічно дуже легко зробити так, що снаряди будуть розлітатися по Севастополю. Картина звісно страшна, але реальність ще страшніша, позаяк крейсер «Москва» ракетою цілком може дострелити до Києва. Ми про це не говоримо і не говорили, і невійськові люди намагаються про це не думати, але технічна можливість така існує.

Російська Федерація у цьому конфлікті методично і цілеспрямовано створює з України образ ворога. Ця інформативна операція почалася ще задовго до безпосереднього початку бойових дій. Це пропагандистська війна спрямована проти нас, а ми цього навіть повною мірою не усвідомлюємо. Але щодо того ж Криму і Чорноморського флоту, то, наприклад, останній тиждень російська морська авіація контролює повітряний простір Криму. Про це знають наші військові. Якщо раніше військово–морські літаки Чорноморського флоту РФ з аеропорту «Гвардійське» літали над Чорним морем, то протягом останнього тижня російські літаки повертають на Джанкой, і, перебуваючи у повітрі, контролюють будь–яке пересування транспорту. Натомість росіяни кажуть, що здійснюють навчально–тренувальні польоти. Це серйозна проблема неврегульованості українсько–російських відносин.

Ядерна зброя. Цікава тема. І ми, і політики можемо про неї говорити, проте, реалії такі, що світ не дозволить Україні мати ядерну зброю. Найголовніша причина цьому – це відсутність політично відповідальної еліти в самій Україні. Ніхто не довірять такій політичній еліті право на ядерну зброю. Тому, на мою думку, набагато реалістичніше про це говорити, але сьогодні для України ядерна зброя – це фантастика, – не в технічному, а в політичному плані.

Формат НАТО був би оптимальним сьогодні для країни, але є серйозні проблеми з трансформацією самого НАТО. Думаю, що після Кавказької кризи однозначно буде змінена стратегічна концепція НАТО, і від цього вже залежатиме потенційне наше членство в цьому Альянсі. Ситуація дуже стрімко змінюється, і може бути така ситуація, що і Україну, і Грузію приймуть до НАТО без будь–якого ПДЧ – просто в один день, і вранці ми прокинемося в абсолютно іншій ситуації. Нині спостерігається така динаміка розвитку процесу, що може бути все що завгодно, тому не треба на ПДЧ акцентувати увагу, так само не потрібно абсолютизувати НАТО. Для громадської думки, звичайно, це важлива і критична ситуація, але громадська думка, безперечно, змінюватиметься в той чи інший бік. Але я б не говорив про нереалістичність сценарію, якщо НАТО не зможе домовитися відносно України і Грузії. Тоді нічого не залишиться, окрім двостороннього військово–політичного союзу з США. І до тих країн, які я назвав, я би додав ще й Польщу, яка до останнього моменту вела переговори з США (до речі два члени НАТО) про двосторонній військово–політичний союз. Тобто, такий формат також можливий.

Від початку ситуація трактувалася як південно–осетинсько – грузинський конфлікт. Сьогодні – це російсько–грузинський конфлікт. Але є всі підстави вважати, що цей конфлікт трансформується в американо–російський, тому що американці вже входять в зону цього конфлікту і у фізичну взаємодію з його учасниками.

У чому небезпека для Росії залишитися в світовій ізоляції? Росія – єдиний суб'єкт світової політики, який сполучає в собі як величезні енергетичні ресурси, так і величезні мілітарні ресурси. Сполучення впливу на решту світу через енергоресурси і зброю, зокрема ядерну, не вигідне жодному суб'єкту політики. Не вигідно це і Україні та будь–яким малим і великим іншим державам. Тому, ситуація, коли Росія опиниться сама на земній кулі, є досить реалістичною.

Ще одна теза, яку я почув від Андрія Єрмолаєва про те, що Євросоюз і США насправді змагаються за право кращого співробітництва з Росією. Аби це дійсно було правдою сьогодні, то не йшлося б про існування санітарного кордону. Незрозумілим стає, чи це кордон призначений для співробітництва, чи для санітарії. Тут серйозне логічне протиріччя.

Стосовно Косово. Якщо Косово – це помилка Заходу, то Грузія і Південна Осетія – це не помилка Росії, це свідомий вчинок Росії. Росія вказувала Заходу на те, що він помиляється відносно Косово, і Росія робила це свідомо. Косовський і грузино–російський прецеденти різняться наявністю на території цих невизнаних держав громадян іншої країни. В Косово не було громадян Албанії, Косово офіційно не зверталось з проханням приєднати його до Албанії. У Південній Осетії відбувалися референдуми щодо приєднання до Росії. Так само Абхазія зверталася до Росії з проханням прийняти її до свого складу. Але наявність людей з громадянством іншої країни не передбачає геноциду проти свого населення, це може прирівнюватися до інтервенції, оскільки громадяни іншої країни хочуть відторгнути частину країни, на яку поширюється суверенітет іншої. Ми не витримаємо цього виклику, а це дійсно виклик, через неконсолідовану позицію української влади, оскільки вона не усвідомлює того, за що відповідає.

Рубан Ю. Г.:

Я хочу подякувати всім, хто мав терпіння дочекатися кінця виступів експертів. Тепер Ви можете поставити запитання.

- Шановні експерти, все ж таки хотілося б почути, які будуть економічні наслідки для України від цього конфлікту. Тут можна зазначити як безпосередні, так і віддалені, особливо у контексті відносин з Росією, наслідки дій керівництва держави.

Рубан Ю. Г.:

Я не знаю, які зараз є безпосередні наслідки. Напевне, можна було б полічити втрати від того, що паром кілька зайвих днів просто-яв у порту Поті, але наскільки я знаю, він вже вийшов з порту. Тому через це є певні втрати. Про які ще втрати ми говоримо? Уточніть, будь ласка, Ваше запитання.

- Чи постраждали від цього конфлікту українські експортери та імпортери продукції з Грузії? І які масштаби?

Щербак Ю. М.:

Ви ставите доволі широке запитання тоді, коли на нього неможливо поки що відповісти. Наприкінці цього року ми побачимо, що Росія, ймовірно, почне згоргати співробітництво ВПК і залишить лише критично важливі для себе технології й ми втратимо в товарообігу, хоча повного припинення не буде. Щодо прямих економічних наслідків, то, на думку експертів, якщо Україна не вступить до НАТО, то вона повинна значною мірою збільшити свої оборонні вливання і почати значне реформування власних збройних сил. А це звичайно значні економічні витрати. Ще багато буде різних економічних витрат, які з'являться під час цього конфлікту. Це ж тільки початок процесу. Нині ми робимо тільки перші висновки, тенденції будуть більш чіткими через кілька місяців. Ми можемо, звичайно, говорити про дрібні збитки. Існують прямі збитки, які вірогідніше всього підрахує уряд, а є ще й непрямі, які будуть значно більшими.

Рубан Ю. Г.:

Відносно другої частини Вашого запитання. Якщо йдеться про те, що українська позиція на підтримку суверенітету і територіальної цілісності Грузії якоюсь мірою вплине на наші стосунки з Російською Федерацією – то це складне питання. Мені здається, що частково на Ваше питання раніше вже була дана відповідь.

Існує фундаментальна політика, економічна політика Російської Федерації, і в ній є якийсь місце і для України. Я б хотів Вам нагадати,

що з часів ще президента Єльцина діє Директива, підписана ще в 1993 р.і, згідно з якою Росія створює замкнені цикли виробництва військової збройної техніки. Сьогодні ми маємо перші результати від дії цієї Директиви. Росія зробила все можливе, щоб знищити проект АН-70. Максимум, що Україна може зробити – загальмувати цей процес.

Росія зробила власні міжконтинентальні ракети, йдеться також про виробництво транспортного літака. «Південмаш» залишається тільки як підприємство технічного обслуговування. Якщо візьмемо зміни ціни на газ, то– на ціну на газ може вплинути лише віддача газотранспортної системи України під контроль Газпрому. Тоді ситуація буде такою, як у Білорусі. Якщо ми зараз платимо 190, то Білорусь 170. То для нас буде «послаблення».

Ми спостерігаємо, як реалізується тактична осмислена політика у політичній, економічній, військовій сферах Але вона спрямована на одне і те саме. Раджу всім читати Черчіля. У його творах багато йдеться про політику і державу, освітлюються різні прецеденти, наслідки. Як вже зазначалося – одна країна не може протистояти всьому світові. Я це кажу за всієї поваги до Російської Федерації, до її колосальних можливостей, природних і людських, інтелектуальних ресурсів. Але це факт, з яким важко сперечатися. Звичайно, Росія могла б бути важливим гравцем у сучасній світовій архітектурі. І, мені здається, що здоровий глузд переможе. Не може Російська Федерація так сліпо не розуміти, що безглуздо грати проти всього світу. Ви бачите, що відбувається – призупинилася діяльність Шанхайської організації співробітництва, оскільки у Китаю є свої завдання, які не співпадають із завданнями Росії, а, отже, разом з тим зникли наші сподівання про мобілізацію Росії. Китай чітко дотримується своєї гри, що також ми бачимо на Олімпіаді. Відкриття Олімпіади продемонструвало, на що спроможний Китай. Звичайно, що за такої ситуації є спокуса вирішити питання на кордоні і вказати Грузії на її справжнє місце. Знову ж таки, з Грузією це можна вчинити, а з цілим світом – дуже важко, якщо взагалі можливо.

- *Наскільки наразі ефективна Європейська політика безпеки та оборони, чи не може бути ця політика ефективним інструментом врегулювання конфлікту і чи не варто Україні розглядати ЄПБО як можливу альтернативу НАТО з огляду на низький рівень підтримки НАТО в українському суспільстві?*

Палій О. А.:

Система європейської безпеки не може реалізуватися на практиці найближчим часом через прості причини. По-перше, європейські держави не мають єдиної точки зору, в Європейському Союзі немає єдиного центру, а є кілька великих держав, а решта – дрібні держави. І ці держави дуже часто не знаходять між собою консенсусу, а оборонна політика вимагає надзвичайно великого рівня консенсусу. І такий консенсус досягнуто в межах НАТО. НАТО – це діюча організація, яка забезпечує сьогодні мир на цих територіях. І тому в Європі: по-перше, відсутній такий досить дієвий центр і стрижень, який існує у НАТО; по-друге, існує велика кількість поглядів на проблему європейської безпеки; по-третє, є функціонуючий на сьогодні НАТО. Немає сенсу за таких умов створювати ще якусь чергову організацію. Тому це питання знято з порядку денного швидше за все надовго.

Що стосується мотивацій, через які відбувся цей конфлікт, то дуже часто політологи схильні переоцінювати якісь задуми, значення тих чи інших подій і підводити під них базу, хоча найчастіше все відбувається набагато простіше. Отак, наприклад, політологи дуже довго роздумували, чому Наполеон програв битву під Ватерлоо, а згодом з'ясувалося, що в нього був розлад шлунку і він не міг працювати в цей час. І аналогічно ми бачили, що, якби Росія, яка на початку мала абсолютно виграшну позицію, діяла лише в межах Південної Осетії, то все б там залишилося на рівні, і світ сприйняв би Грузію у значно гіршій ситуації, і режим Саакашвілі опинився б у значно гіршій ситуації. Росія, діючи за власними бажаннями, створила собі величезну проблему.

Горбач В. А.:

Дозвольте я додам. Дуже правильне і цікаве запитання, воно нас повертає до ролі Європейського Союзу в цій ситуації, про яку пан Єрмолаєв говорив, що це третя імперія, конкурент інших двох. Секрет сучасного становища, сучасного позиціонування Європейського Союзу в тому, що він позиціонує себе як миротворець, як посередник, як третя сторона, і потенційний миротворець не лише між грузинами, Грузією і Росією, а потенційна третя сторона між Росією і Сполученими Штатами у майбутньому конфлікті. Крім Європейського Союзу ніхто не зможе відігравати в світі таку роль суб'єкта, який би міг бути посередником і миротворцем у конфлікті

Росії і Сполучених Штатів. Тому цю унікальну роль Європейський Союз зберігатиме за собою якомога довше, так довго, як тільки зможе це робити. І ми повинні це розуміти, що є така роль арбітра, і що ця роль має комусь належати. Поки що Євросоюз єдиний претендує на роль арбітра. Йдеться про те, що окремою від Північноатлантичної європейської системи безпеки бути не може, оскільки це була б уже дефрагментація зон безпеки, а ми нині перебуваємо на стадії укрупнення цих зон безпеки і їх збільшення, нарощення впливу території. Я дуже сумніваюся у цій тезі.

Джердж С. Ф.:

Річ у тім, що НАТО і Європейський Союз – це два стовпи, на яких тримається вся європейська конструкція. Європейський Союз займається всім – і космосом, і правами дітей, і гендерною політикою. У складі ЄС також є люди, котрі бажають говорити на тему безпеки. Але є реалії, НАТО – добре діючий механізм і ніхто не збирається його відмінити, або створювати паралельно якісь структури, витрачаючи на це кошти. Навіщо? Ті ж самі країни входять до НАТО, і ми всі знаємо, що фінансово Сполучені Штати зробили надзвичайно великий внесок в оборону, і завдяки цьому європейці витрачають менше.

Рубан Ю. Г.:

Я хотів би просто нагадати, що кілька років тому була популярна теза про створення Європейської політики безпеки і оборони. Звідки вона взялася? Коли почалися події у колишній республіці Югославії, то виявилось, що Європейський Союз, на кордоні якого за 120 км від Відня відбувається війна, просто нічого не може зробити. Така політика була по-різному сприйнята по обидва боки океану. В Європі ця політика сприймалася як точка опори НАТО, яка абсолютно себе не протиставляє і діє в координації. З іншого боку Атлантики американці не дуже цьому довіряли, бо не було зрозумілим, як розподілятиметься відповідальність. Найбільшими ентузіастами тоді були французи і німці. Ця ідея в той час активно обговорювалася, але конкретних наслідків не мала. У моєму розумінні, нині, коли Франція оголосила про повернення до військових структур НАТО, з яких вона давно вийшла, то все ж таки, як бачимо, здоровий глузд переміг.

Оборонний бюджет Сполучених Штатів складає близько 608 млрд доларів. Якщо співставити з ним британській оборонний бюджет, то він нараховує близько 68 млрд доларів. Сьогодні Франція вирішила дотримувати дещо прагматичнішої політики: замість боротьби за європейську політику безпеки і оборони, в якій вона домінуватиме, Франція претендує на те, щоб командувачем південним флангом НАТО був французький генерал. Скаладається враження, що французькі дипломати змагаються за належне представлення своєї країни в структурах Альянсу.

Європейська політика безпеки і оборони була одним з елементів Лісабонського договору. Оскільки майбутнє Лісабонського договору через зазначені події наразі дещо призупинилося, тому, як справедливо констатували колеги, НАТО і було, і є, і, в найближчій перспективі, буде основою системи європейської політики безпеки і оборони. Європейська безпека – це, вважайте, НАТО. Інша справа, що Президент Медведєв висунув свою ідею, щоб укласти новий пакт безпеки в Європі. Можливо, що ця ідея синхронізується з висловами пана Лаврова, який згадував про концерн європейських держав. Але це сприймається як підозра внесення розладу в трансатлантичну солідарність.

Небоженко В. С.:

Обратите внимание, американцы не испугались. Сперва вмешался Саркози, – очень быстро, шустро, всё знает, всё умеет. Но когда встал вопрос: кого допустит Россия на линию огня в качестве миротворца, – ему категорически отказали. Саркози прекрасно понимает, что европейские оборонные силы, прежде всего как миротворческие силы, грубо говоря, «не тянут» эту проблему. Во–первых, Россия им отказала, во–вторых, они технологически не тянут. А американцы наращивают своё присутствие каждые два часа, и военная инфраструктура США растёт буквально каждые сутки так, что россиянам это и не снилось за последние 20 лет. Более того, они не испугались Гори и первым делом попросили очистить от контроля военный аэродром под Тбилиси. Дело даже не в интригах, они действительно могут осуществлять миротворческие функции, а другие страны, как оказалось, не могут. Не смотря на соседство с российскими военными силами, американцы всё равно показывают своё присутствие в Грузии. Вот вам классический пример того, кто сейчас самый сильный и в какой иерархии находится – США, НАТО, Евросоюз и т. д.

– Я вчора почув таку думку, яка мені видалася цікавою, а тепер мене цікавить, наскільки вона слушна. Коли кажуть про військовий конфлікт у Криму за зразком Південної Осетії, то забувають про те, що існує країна дуже потужна, яка має свої інтереси в Чорномор'ї і на Кавказі, – це Туреччина. Адже вона може втрутитися – її флот вчотирі переважає ЧФ РФ, і до того ж вона має сухопутний кордон з Грузією і четверті за чисельністю у світі сухопутні сили. Як щодо цього?

Щербак Ю. М.:

Це дуже слушне питання щодо Туреччини, і ми про це дуже мало говоримо, але фактично нині прояснюватиметься роль Туреччини, яка є членом НАТО і союзником Сполучених Штатів. Але яка буде ціна. Безперечно, що Туреччина захоче гарантій від Європейського Союзу – стати членом Європейського Союзу. І це буде та ціна, на яку Саркозі ніколи не погодиться. Вони вже прирекли і Туреччину, і нас, фактично, своїми поправками до Конституції, що ні Туреччина, ні ми не будемо ніколи членами Європейського Союзу. І тому ця ідея щодо участі Туреччини зависає у повітрі. Можливо, Сполученим Штатам вдасться умовити Туреччину, але тільки за такої умови, що Сполучені Штати ліквідують Курдську автономію на території Іраку – того, що домагається Туреччина, або розв'язують руки Туреччині для проведення військових операцій, що теж далеко неспівмірно. Але те, що Туреччина стане самостійним фактором на Чорному морі – це безперечно. І головне, на мій погляд – це загроза нафтогазовим коридорам, які перетинають територію Туреччини. Якщо буде реалізований сценарій повного підпорядкування всіх енергетичних потоків Росії, то Туреччина звичайно серйозно постраждає, вона буде втягнута в цей конфлікт і стане однією зі сторін конфлікту.

Що стосується самостійних дій Туреччини, то, мені здається, що сьогодні говорити про це рано, насамперед через те, що Туреччина є членом НАТО, має відповідні зобов'язання і самостійно вона діяти без думки своїх партнерів по НАТО навряд чи буде. Хоча її роль, швидше за все, зростатиме в регіоні, але це проблема відкладена. Окрім того, Туреччина не є ядерною державою і це теж дуже суттєво обмежує її власну дієздатність. Але ця країна надзвичайно швидко зростає, в тому числі і в демографічному сенсі., Туреччина має дуже великі збройні сили і витрачає на оборону в 10 разів більше за Україну. Ту-

реччина також має дуже серйозне ставлення до армії, і дуже великий вплив армії на суспільство. Можна зазначити, що сьогодні Туреччина перебуває на тій стадії, коли вона просто концентрується і набирається сил, а чи буде вона спроможною самостійно діяти – питання часу, і його у подальшій перспективі відкидати не варто.

Рубан Ю. Г.:

Шановні колеги, дякую за ваше терпіння, за вашу участь і за ваш інтерес, панове журналісти.

На завершення я хотів би повернутися до питання, яке нещодавно пролунало, – про Крим. Питання таке. Росіяни ж прекрасно розуміли, який вихор підіймуть у світі ці дії на Кавказі. Чому їм довелося докласти таких клопітних і таких невідгих зусиль? Тому що, виявляється, що, крім малесеньких регіонів на території Грузії, все грузинське суспільство і вся грузинська політична еліта були монолітними у своїх бажаннях інтегруватися в європейські структури, тобто реалізувати національні інтереси Грузії як вони самі їх розуміють. Мені здається, що проблема України полягає в тому, що в Україні росіянам набагато вигідніше змоделювати ситуацію, коли політичні еліти апелюють до Москви за підтримкою в отриманні влади, у збереженні влади всередині країни. І це ми вже частково бачимо.

У Росії є великий історичний досвід, ще з 17-го століття практично кожний український гетьман і полковник їздив до Москви за соболями. Ефективніше реалізується стратегія, коли маленькими кроками, не поспішаючи, на дипломатичному рівні втягувати українську еліту в орбіту Росії. Це можна називати по-різному – «п'ята колона», іредентисти. Але ця проблема існує. Відповідь на це питання, як і на будь-яке інше, можна шукати в одному полі – коли відбудеться консолідація влади. Без консолідації влади наші чудові думки, наші чудові ідеї, які б можна було реалізувати, залишаться благими побажаннями і намірами.

На цій високій ноті дозвольте ще раз всім подякувати і будемо вважати, що ми певною мірою свій такий маленький обов'язок виконали, сказали, що ми думаємо, видали все це до нашого суспільства і подивимося, як воно на це зреагує. Було б цікаво дізнатися, що скажуть наші соціологи, і ми буквально за кілька днів побачимо, як наше суспільство розуміє інтереси України.

ДЛЯ ПОДАТОК

Наукове видання

**РОСІЙСЬКО–ГРУЗИНСЬКИЙ КОНФЛІКТ:
ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ
ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ**

Матеріали експертної дискусії

Літературне та технічне редагування *І. О. Коваль, Т. М. Філіпова*
Комп'ютерна верстка *О. Ю. Левицький*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
01030, Київ-30, вул. Пирогова, 7-а

Підп. до друку 29.08.08. Формат 84x108\16. Папір офс. № 1.
Офс. друк. Гарн. «Таймс NR». Обл. – вид. арк. 2.52.
Наклад 300 пр. Зам. № _____